

1976 októberében a Irodalomtörténet szerkesztőségének kezdeményezésére az MR Tömegkommunikációs Kutatóközpontjában két rövid Ady-felmérés készült egy országos és egy Budapest lakosságát reprezentáló mintán.

A minta reprezentativitása azt jelenti, hogy a megkérdezettek névsorát statisztikai mutatók alapján állítjuk össze, s így benne összetársadalmi arányuknak megfelelő százalékban szerepelnek férfiak és nők, különböző iskolai végzettségű, különböző korcsoporthoz tartozó és a társadalmi munkamegosztásban különböző helyet elfoglaló személyek.

Ebben a közleményben a budapesti felmérés eredményeiről számolunk be, az országos felmérés adatainak technikai feldolgozása még tart. Felmérésünk célja volt annak feltárása, hogy milyen mértékben versolvasók, vershallgatók lakosaink, milyen magyar költőket ismernek és kedvelnek, mennyire ismerik, szeretik Adyt és Ady költészetét, és ismereteiket milyen tényezők befolyásolják.

Kérdőíves módszerrel dolgoztunk, a kérdés lebonyolítását kérdezőbiztosok végezték a Műsorfigyelő Szolgálat számára végzett kérdezéssel egyidőben. (A Műsorfigyelő Szolgálat a rádió- és televízió-műsorok fogadtatására vonatkozó rendszeres adatszolgáltatás funkcióját tölti be.) Így budapesti kérdőívünk viszonylag kevés kérdést tartalmazhatott (tizenhatot).

A kérdőívek szigorúan névtelenek, de tartalmazzák a megkérdezett társadalmi paramétereit. A kérdezőbiztos a választ változtatás nélkül rögzíti a kérdőívben.

A kérdőív megszerkesztésekor több szempontot kellett figyelembe venni: gyorsan, fennakadás nélkül kérdezhető kérdőívet kellett összeállítanunk olyan kérdésekkel, melyek mind az alacsony, mind a magas iskolai végzettséggel rendelkező személyeknek feltehetőek. A kérdések sorrendjét úgy alakítottuk, hogy már a költészetre, illetve Adyra vonatkozó specifikus kérdések előtt kiderüljön: a megkérdezett tudja-e egyáltalán, hogy Ady ki volt.

Mivel a kérdések egy része általában a megkérdezettek

költészeti ismereteire és ízlésére igyekezett fényt deríteni, arra is ügyelnünk kellett, hogy ezeknél a kérdéseknél a megkérdezett személyek még ne tudják, hogy érdeklődésünk középpontjában Ady áll, mert különben sokan úgy érezték volna, hogy a kérdőív szerkesztői elvárják tőlük Ady valamilyen fajta kiemelését.

A kérdőív négy kérdésblokkból áll. Az első kérdésblokk célja annak kiderítése volt, hogy kik azok, akik ismerik Adyt, tudják, hogy költő volt, s milyen jellegű ismereteket említenek még a költőről. Mivel 1977-ben mind Vajdának, mind Ady-nak, mind pedig Illyés Gyulának születési évfordulója van, ezt a tényt bevezetésként felidéztük kérdezetainknek, majd a neveket egyenként ismételtük azzal a kéréssel kiegészítve, hogy mondják el „egy-két szóval”, mit tudnak róluk. (A kérdőív azt nem közölte, hogy Vajda, Ady, Illyés költők.) A második kérdésblokk kérdései a tömegkommunikációs eszközök szerepére vonatkoztak: milyen szerepük van a költészet megismertetésében és megszerettetésében.

A harmadik kérdésblokknak kettős célja volt: egyrészt ki akartuk deríteni azt, hogy mennyire szükséges válaszadóink számára a vers, olvasnak-e verset, mennyi verses kötettel rendelkeznek, járnak-e versmondó előadásokra, másrészt ítéletükről, versízlésükről próbáltunk képet kapni azzal, hogy a szerintünk legjelentősebb három magyar költő neve iránt érdeklődtünk és arra is megkértük őket, hogy sorolják fel három kedvenc költőjüket.

A negyedik kérdésblokk kérdései vonatkoztak az Ady-költeményekre, ezeket csak azoknak tettük fel, akikről kiderült, hogy ismerik Adyt, tudják, hogy költő volt. Célunk annak feltárása volt, hogy milyen versek bukkannak elő a kérdezettek emlékezetéből, meg tudják-e mondani, miért kedvelik vagy nem kedvelik a cím, kezdősor, téma szerint felidézett verset, s végül arra igyekeztünk választ kapni, hogyan jellemeznék Adyt költészete alapján. Az utóbbi problémához egy nyolc szempontú kategória-rendszert állítottunk össze, mely Ady költői jellegzetességeire vonatkozik, s válasz-

adóinkkal aláhúztuk azt a két megjelölést, melyet Adyval kapcsolatosan a legjellemzőbbnek éreztük.

A felmérés résztvevőinek társadalmi jellemzői

Felmérésünk folyamán 907 budapesti lakost kerestünk fel, a felkeresett személyek 46%-a férfi, 54%-a nő volt.

Az *életkor* szerinti megoszlásban a 31–40, 41–50, 51–60 évesek közül azonos arányban szerepeltek, a három életkori kategória mindegyike a minta ötödrészét tette ki. A 60 éven felüliek 15%-os, a 18–25 évesek 14%-os, a 21–30 évesek 11%-os arányban szerepeltek.

Iskolai végzettség tekintetében a minta 20%-át képezték azok, akik nem végeztek el az általános iskola 8 osztályát, legtöbben voltak az általános iskola 8 osztályával, illetve a 4 polgárival rendelkezők, 36%, a középiskolát végzettek a felmérés résztvevőinek 30%-át, a főiskolát, egyetemet végzettek pedig 14%-át alkották.

Kérdéseink a *társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely* szerinti megoszlása a következő volt: vezető, értelmiségi: 17%, az adminisztratív és alkalmazott munkakört betöltők: 25,5%, szakmunkás: 28%, ipari betanított és segédmunkás: 18%, háztartásbeli: 2,5%, egyéb: 9%.

Ki volt Ady Endre?

Várakozásunknak megfelelően Vajda, Ady és Illyés közül a legismertebbnek Ady mutatkozott felmérésünk résztvevőinek körében. Mivel nem kértünk jellemzést és nem tettünk fel életrajzi adatokra vonatkozó kérdéseket, éppúgy el kellett fogadnunk azt a szófukar választ, hogy Ady költő volt, mint a több mondatos Ady-értékelést. Számunkra ebből a szempontból mindkét választípus Ady ismeretét jelenti; *megkérdezteink 78%-a tudja, hogy ki volt Ady Endre*. Ez azt jelenti, hogy Budapest felnőtt lakosságának négyötöd része hallott Adyról, tudja, hogy költő volt, emlékszik a hallott, olvasott infor-

mációk bizonyos részére (Vajdát kérdezetteinknek 32%-a, Illyést 59%-a ismerte).

Ha a társadalmi jellemzők vetületében vizsgáljuk a kérdést, az életkor szerepe főként a 60 évesnél idősebb nemzedék körében jelent hátrányt, köztük vannak legtöbben olyanok, akik nem tudják ki volt Ady (31%). Ezt a jelenséget nyilvánvalóan magyarázza, hogy az ellenforradalmi rendszer iskolai oktatásában Ady nem, vagy alig kapott helyet. Legtöbben az első három életkori kategóriához tartozók közül ismerik Adyt (82%, 83%, 85%).

A társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely szerinti tagolódásban a vezetők, értelmiségiek és az adminisztratív dolgozók, alkalmazottak kategóriáihoz tartozók eredményei szembeötlően magasak (92%, 90%), ami nem meglepő, viszont elgondolkodtató, hogy a saját háztartásukban dolgozók kielégítő válaszainak aránya csupán 53%.

A legegységesebb meghatározó szerepe Ady ismeretében adataink szerint az iskolai végzettségnek van, ezzel összefügg a foglalkozás is.

A 8 osztálynál alacsonyabb iskolázottságú rétegnek nagyjából a fele, az általános iskolát befejezetteknek háromnegyed része, a közép- és felsőfokú iskolát végzetteknek pedig már több mint 90%-a adott kielégítő választ a kérdésre (54%, 75%, 91%, 94%).

Az Adyt ismerők száma egyenes arányban nő az iskolai végzettséggel, ugyanez a helyzet Illyésnél is, csak alacsonyabb százalékos szinten. A Vajda-ismeretben a középiskola látszik vízvonalnak, a középiskolát végzetteknek több, mint fele tudja, ki volt Vajda János, az általános iskolával rendelkezőknek csak 14%-a.

Mit tud a közönség Adyról?

Ha a válaszokat további tartalmuk szerint elemezzük, a „Ki volt Ady Endre?” kérdésre helyesen válaszolok 54%-ának válaszát kell megvizsgáljunk, ugyanis ennyi válasz tartalmaz

a minimálisként elfogadottnál több információt. A kielégítőnek elfogadott válaszok 46%-a tehát csak azt az információt tartalmazza, hogy Ady költő volt, időnként valamiféle rövid minősítéssel kiegészítve (nagy, híres, jó stb.). Legnagyobb arányban Ady költészetére vonatkozó ismereteiket, értékeléseiket közlik felmérésünk résztvevői, de majdnem ilyen arányban találunk életrajzi vonatkozású említéseket is, vagy mindkettőről beszélnek (a helyesen válaszolók 25%-a és 23%-a).

Idézzük néhány jellemző példát, melyben Ady költészetéről van szó:

„Költészetének hangját,
Szimbolikus líráját szeretem.
Szerelmi költészete és forradalmisága a legismertebb.”
(60 év fölötti értelmiségi férfi)

„Meg nem érthető embertípus, a szerelmi költészete elfogadható.”
(26–30 év közötti szakmunkás férfi)

„Hérosz, dekadens hérosz, nagyon szeretem a verseit.”
(30–40 év közötti szakmunkás férfi)

„A szimbolizmus hazai atyja, újságíró volt a Nyugatonál.”
(20 éves adminisztrátornő)

„Művei nehezen érthetőek, általános homály fedik őket.”
(18–25 év közötti szakmunkás férfi)

„Ady a szomszédom volt, emberi életét közelről ismertem, nem értettem vele egyet. Vannak örök értékű versei is. A magyarság kérdését új, haladó szempontból nézte.”
(60 év fölötti értelmiségi nő)

„Nagyon jó költő volt, de egy részeges alak.
A francia költészet hatott rá.”

(26–30 év közötti értelmiségi nő)

„Az 500 forintson rajta van. Nagy költő, aki szerepet játszott a költészetben.”

(26–30 év közötti betanított munkás férfi)

Válaszok, melyek életrajzi adatokat tartalmaznak

„Érdmintszenten született, hányatott egyéni élete volt.
A forradalmi demokraták közé sorolható.”

(26–30 év vezető munkakört betöltő férfi)

„Sokat utazott külföldön, főleg Franciaországban.
Nagyon sokrétű verseinek témája.”

(25 év alatti szakmunkás férfi)

„Nagy költő a XX. század elején, Párizsban járt,
házasságáról, betegségéről hallottam.”

(50–60 év közötti segédmunkás férfi)

Sokkal kevesebb válaszban van szó politikai, közéleti szerepéről, a korabeli irodalmi életre gyakorolt hatásáról (a helyes válaszok 16%-ában), s még kevesebben beszélnek a versújító Adyról, Ady költészetének sajátosságairól (3%).

Az elfogadott válaszok több mint negyed részében találunk pozitív értékelő megjegyzéseket, pozitív érzelmi megnyilvánulásokra utaló kijelentéseket, s csak a válaszok 4%-ából olvasható ki elutasítás.

Az eddigi adatok és példák azt tükrözik, hogy a budapesti felnőtt lakosság jelentős részének van ténybeli ismerete is Adyról. A válaszokban gyakran felismerhető az iskolai tankönyvek hatása, sokan említettek anekdotikus, életrajzi mozzanatokat, gyakori a sztereotip válasz is. Az eredmény a válaszok többségének egyoldalú jellege ellenére sem tekinthető kedvezőtlennek, hiszen a kérdezetteknek csak mondanivalójuk lényegét volt alkalmuk közölni a felméréskor.

Érdemes azonban megjegyezni, hogy megkérdezetteink egy része Adyt József Attilával téveszti össze. Ezek a válaszolók József Attila életének konkrét tényeit tulajdonítják Adynak, s kommunista írónak, proletárköltőnek, mozgalmárnak nevezik Adyt, pl:

„Kommunista író, öngyilkos lett”

(18–25 év közötti adminisztratív munkakörben dolgozó nő)

„Író volt, munkáscsaládból származott, erős nyomorban élt”

(41–50 év közötti értelmiségi férfi)

Jelentős költő — kedvelt költő

Felmérésünk résztvevőinek fele vallja magát versolvasónak, 41%-uk 5 db-nál több verseskötettel rendelkezik (12%-uk 20 darabnál is többel). Jelentős részük hallgat rádióban és televízióban verset (55%), 16%-uk csak a televízióban, 3%-uk csak a rádióban. Ha ehhez hozzászámítjuk az iskolában hallott, tanult verseket, fővárosunk lakóinak irodalmi kultúrájáról, ízléséről kedvező benyomás alakulhat ki. Ezért is tekintettünk várakozással az elé, hogy milyen költőket sorolnak a legjelentősebbek közé, és kiket a kedvencek közé. Lényeges szempont az is, hogy ki, hogy tud élni azzal a lehetőséggel, hogy mindkét felsorolásban három költőt választhat.

A költőnév választások száma

Ha a legjelentősebb költőknek tartott és a legkedveltebb költők felsorolásánál azt vizsgáljuk, hogy melyik kérdésnél választottak többen három költőt, a két felsorolás közt viszonylag nagy számbeli eltérést tapasztaltunk. A legjelentősebb költők kiválasztásánál jóval többen éltek a három név felsorolásának lehetőségével — a megkérdezettek 73%-a —, kedvelt költőként hármat viszont csak 57%-uk említett, tehát alig több, mint fele azoknak, akiknek a kérdést feltették. Ez természetesnek látszik, ha arra gondolunk, hogy a versszerető ember-

nek lehet egy vagy két kedvenc költője, s harmadikat nehezen tudna melléjük tenni, jelentősnek viszont több költőt is elismer. Ha azonban az eredményeket az iskolai végzettség vetületében elemezzük, azt látjuk, hogy a teljes felsorolások aránya fokozatosan nő az iskolai végzettséggel:

Legjelentősebbnek tartott költők Teljes felsorolást adók (%-ban)				Legkedveltebb költők Teljes felsorolást adók (%-ban)			
8 ált. alatt	8 ált.	közép- isk.	főisk. egye- tem	8 ált. alatt	8 ált.	közép- isk.	főisk. egye- tem
43	65	90	95	35	45	73	89

Ha a hármas, azaz teljes felsorolások arányát a foglalkozás szerinti megoszlásban vizsgáljuk, az előzőhöz nagyon hasonló eredményt kapunk. Minél magasabb helyet foglalnak el kérdezetteink a társadalmi munkamegosztásban, annál inkább nő a hármas választások aránya. Legnagyobb a hiánytalan felsorolások aránya a vezetők és értelmiségiek körében, s legkisebb a betanított és segédmunkások rétegében.

Befolyásoló tényezőnek látszik még az életkor is, a kor emelkedésével fokozatosan csökken a teljes válaszok aránya, s ez a tény megint csak az iskola szerepét hangsúlyozza.

A költők rangsora a választások tükrében

Ha egy-egy költő összes említését vesszük alapul, függetlenül attól, hogy a három költőnév felsorolásában a kérdéses költő hányadik helyen szerepelt, összeállíthatjuk mind a legjelentősebbeknek tartott, mind a legkedveltebb költők rangsorát. Az a költő áll legelől, akinek a neve leggyakrabban szerepelt az egyes felsorolásokban. A rangsorok a következőképpen alakulnak:

A legjelentősebbnek tartott költők	Említési szám	Említők (az összes kérdezett %-ában)	A legkedveltebb költők	Említési szám	Említők (az összes kérdezett %-ában)
1. Petőfi	668	74	1. Petőfi	531	59
2. Ady	412	45	2. József A.	295	33
3. József A.	359	40	3. Ady	289	32
4. Arany	317	35	4. Arany	269	30
5. Vörösmarty	122	13	5. Vörösmarty	110	12
6. Radnóti	95	10	6. Radnóti	107	12
7. Váci	47	5	7. Váci	48	5

A két rangsor között alig van különbség, mint láttuk, kedvenc költőnek kevesebben választottak hármat, ezért kisebbek az említési számok, illetve a válaszok arányát kifejező százalékos értékek. Igen kis különbséggel előzi meg József Attila Ady Endrét a 2. rangsorban.

A nagy különbség mindkét rangsoron belül Petőfi és a három utána következő költő, valamint Arany és az 5., 6-7. helyen álló költők közt van. Petőfi mindkét rangsorban magasan első helyen áll, a legjelentősebb költők egyikének másfélszer több válaszadónk említette, mint Adyt, kedvenc költőik közé pedig csaknem kétszer annyian sorolják, mint Adyt.

A két rangsor hasonlósága azt a feltételezést sugallja, hogy válaszolóink többsége azokat a költőket szereti legjobban, akiket a legjelentősebbnek tart, a legjelentősebbnek tartott három költő pedig Petőfi, Ady és József Attila, Petőfit és Adyt elsőként említik legtöbben (355-en, illetve 181-en), a József Attila említési száma a felsorolás második és harmadik helyén a legmagasabb (147 és 118), a kedvenc költőknél József Attilát az első helyen is elég sokan említik.

Figyelemre méltó, hogy a jelentős költők felsorolásának sorrendje többnyire megfelel a költők kronológiai sorrendjének. Az az irodalomtörténeti vonal, mely a három nagy forradalmár költőt egymás mellé helyezte, egyszerre emlegette,

összevetette egymással és kiemelte a többi költő közül, meghonosodott az iskolai tankönyvekben. Petőfi és Arany oktatására szán legtöbb időt az általános iskola felső tagozata. Adyval és József Attilával főként a 8. osztályban ismerkednek a tanulók, de kevesebb óraszámban. A középiskolás tananyagban mind a négy költő nagy hangsúlyt kap, mind a rájuk szánt oktatási órák száma, mind pedig a művek nagyszámú ismertetése által. Véleményünk szerint az iskolai oktatás és az irodalom népszerűsítésének figyelemre méltó eredménye, hogy fővárosunk lakosai tájékozódni tudnak a magyar irodalomban, hogy irodalmunk nagyjait felismerik és választásukat saját véleményként közlik. Kevésbé kedvező, hogy a jelentősnek tartott és a kedvelt költők névsora nagymértékben egybeesik. Ez a jelenség kétségessé teszi, hogy a jelentős költők felismerése mögött valódi ismeret áll, s mert az irodalmi ízlés olyan mértékű uniformizálódását tükrözi, amit lírai költészetünk gazdagsága és sokrétűsége nem indokol. (Feltűnő és sajnálatos, hogy Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula, Tóth Árpád szinte eltörpül az irodalmi köztudatban, Csokonairól és Balassiról nem is szólva.)

Három költő neve egyezik a válaszadók 30%-ánál, kettő 25%-ánál, egy pedig 24%-uknál. Egy költőnév sem egyezik a két felsorolásban 4%-uknál. Egyik, vagy másik válasz a megkérdezettek 15%-ánál hiányzik.

Megvizsgáltuk, hogy a megkérdezettek iskolai végzettsége szerint a költőnevek hogyan egyeznek a két kategóriában (jelentős költő – kedvelt költő). A lenti számsorok az iskolai

Három költő neve egyezik

	8 ált. alatt	8 ált.	Középiskola	Főiskola Egyetem
Három jelentős költőt említők %-ában	54	41	38	42
Három kedvelt költők említők %-ában	66	59	47	46

végzettség szerinti bontásban mutatják, hogy a három költőnév egyezése hogyan alakul a három jelentős költőt, illetve három kedvelt költőt említő válaszadók százalékában.

Azoknak az általános iskolával sem rendelkező kérdezetteknek a kétharmad része, akik válaszaikban három kedvelt költőnevet említettek (teljes választ adtak), ugyanazt a három költőt jelölte meg a jelentős költőknél is. Ugyanez az egyezés a legiskolázottabb rétegnek kevesebb, mint felénél fordul elő. A jelentős költőknél hiánytalan felsorolást adó legalacsonyabb iskolázott válaszadóknak több mint fele említette kedvenc költőként is ugyanazokat a költőket, a többi iskolai kategóriánál ez az arány csökken. Ezek a nem különösebben éles különbségek feltehetően annak tulajdoníthatók, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők már eleve több költőnevet tudnak rögtön felsorolni, s így változatosabb listát produkálnak, emellett pedig a „hivatalosnak” tartott értékrendhez képest tudatosabban érvényesítik egyéni ízlésüket.

Más tekintetben is mutatkoznak különbségek az iskolai végzettség szerint, főleg a felsőfokú végzettségűeknél. Ezeknél ugyanis a többi kategóriához képest szembetűnő a különbség a jelentős és kedvelt költők rangsora között. A jelentős költők rangsora ennél a kategóriánál is ugyanaz, mint a többinél (lásd.: 910. lap), a kedvelt költők rangsora viszont így alakul:

A legkedveltebb költők rangsora a felsőfokú iskolát végzett válaszadók %-ában

1. Ady	47
2. József A.	44
3. Arany	43
4. Petőfi	42
5. Radnóti	19 (19,4)
6. Vörösmarty	19 (18,6)
7. Váci	6

A finomabb elemzési mód a felsőfokú képzettséggel rendelkezőknél kimutatja tehát az egyéni ízlést érvényesítő ten-

denciákat. A rangsor tükrében a 20. századi költők aktualitása megnő a legiskolázottabb réteg számára, Petőfi közelsége — akinek jelentőségét pedig elismerik — csökken.

A költőnevek leggyakoribb kettős előfordulásai

Mind a legjelentősebbeknek tartott, mind a legkedveltebb költők felsorolásánál megvizsgáltuk egy-egy kategórián belül az ún. együttjárásokat, azaz két-két költőnév együttes előfordulásának gyakoriságát. A leggyakoribb együttjárási típusok mindkét kategórián belül a következők:

Együttjárási típusok	Gyakorisági szám*	
	legjelentősebb költők	legkedveltebb költők
Petőfi—Ady	310	179
Petőfi — Arany	261	183
Petőfi — József A.	258	175
Ady—József A.	187	123
Ady—Arany	110	66
Petőfi — Vörösmarty	93	76
Arany—József A.	76	69
Arany—Vörösmarty	53	53
Petőfi—Radnóti	53	40
József A.—Radnóti	48	52
Ady—Radnóti	33	32

* Egy válaszban három együttjárási típus is előfordulhatott, ezért magasak a gyakoriságot mutató számok.

A legtöbb együttjárásban Petőfi neve szerepel, Petőfi nevéhez társul leginkább a többi költőnév. Ennek oka valószínűleg az, hogy számtalan tényező következtében a köztudat számára Petőfi költészete alkotja a magyar költészet csúcsát, s a többi költőt valamilyen formában hozzá viszonyítják.

Az Ady-versek ismerete

Felmérésünknek a magyar költészetre, általában a magyar költőkre és a versízlésre vonatkozó része nem hozott meglepetéseket. Az ízlés differenciáltsága még hagy kívánnivalókat, de a kép inkább jó átlagos tájékozottságról tanúskodik.

Az Ady-versek felidézésére irányuló kérdésünkkel konkretizáltuk először az általános tájékozottságot, feltételezve azt, hogy aki tudja, ki volt Ady, egyik-másik költeményére is emlékszik. Ebben a tekintetben azonban az eredmény meglepően kedvezőtlen volt. Ady-verseket a vizsgálat résztvevőinek csak 31%-a tudott említeni, holott Adyról valami ismerettel min-tánk több, mint háromnegyed része rendelkezett.

Az Ady-versek ismeretében erős befolyásoló tényezőnek bizonyult az életkor és a foglalkozás is, de legnyilvánvalóbb hatása az iskolai végzettségnek van.

Azoknál, akik tudtak Ady-verseket említeni, az említett versek számából lehet bizonyos következtetéseket levonni ismereteik mélységét, élményalapját illetően. Természetesen ezek a számok óvatossággal kezelendők: a kérdés értelmében a megkérdezetteknek, mintegy kapásból kellett Ady-verseket említeni. Feltehető, hogy ha hosszabb gondolkodási idejük van, a megkérdezettek egy kis részénél hosszabb verscím felsorolásokat és így az egész népességre vonatkozóan magasabb átlagokat nyerünk. Nem várhatunk tehát a felméréstől számszerűen is pontos képet lakosságunkra vonatkozóan, mert a vizsgálatnak nem lehetett célja, hogy teljességre törekedjen, erre a gyors felmérés nem is alkalmas eszköz.

Az alábbi számsorok azt mutatják, hogy a különböző társadalmi kategóriához tartozó személyek átlagosan hány Ady-verseket tudtak említeni. Ennél a számításnál csak azokat vettük tekintetbe, akikről az első kérdésnél kiderült, tudják, hogy Ady ki volt.

Ady-verset említettek átlagosan a kor szerinti megoszlásban :

18—25	26—30	31—40	41—50	51—60	60 fölött
1,6	1,3	1,6	1	0,8	0,9

Ady-verset említettek átlagosan a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely szerint :

vez. ért.	irodai alkalm.	szakmun- kás	betanított v. segédm.	Htb.	Egyéb
1,9	1,3	0,6	0,3	0,2	1,3

Ady-verset említettek átlagosan az iskolai végzettség szerint :

8 ált alatt	8 ált.	középiskola	főiskola, egyetem
0,1	0,5	1,6	2,0

Az adatok szerint az Adyról tudók átlagosan egy verset tudtak említeni, a nem szerinti megoszlásban az átlag egyforma. Az első három életkori kategóriához tartozók egy-két Ady-verset idéztek fel, a 40 éven felüliek egyet, az ötven éven felüliek közt pedig öt Adyt ismerő megkérdezettből csak négy említett átlagosan egy verset. Az első három életkori kategória azonban még viszonylag közel van időben a középiskolás, illetve egyetemista korhatárhoz.

A foglalkozási kategóriák szerinti vizsgálatban átlagosan két verset csak a vezető és értelmiségi rétegben idéztek fel a válaszadók, egyet az irodai munkakört betöltők, alkalmazottak és az egyéb kategóriához soroltak, a munkások közül azonban még a szakmunkások sem tudtak átlagosan egy Ady-verset említeni. Itt is, mint más kérdéseknél feltűnő a saját háztartásukban dolgozók rendkívül kedvezőtlen eredménye.

Az Ady-versismeret is leginkább az iskolai végzettség függvénye. A legnagyobb vízváltástonak a középiskola látszik, hiszen az általános 8 osztályát elvégzettek közül átlagosan csak minden második megkérdezettünk ismert egy verset, a középfokú végzettséggel rendelkezők pedig már egy vagy két verset említettek átlagosan.

Ha ugyanezt az eredményt a teljes minta átlagában tekintjük, akkor azt látjuk, hogy egy-egy kérdezett átlagosan valamivel kevesebb, mint egy Ady-verset említett (0,9). Ez arra mutat, hogy az a viszonylag kedvező kép, amely az Adyra vonatkozó lexikális tudás terén kibontakozik, a megkérdezettek többségénél egyáltalán nem, vagy csak kismértékben párosul tényleges irodalmi élménnyel, a költő műveinek ismeretével.

Egyes Ady-versek ismerete

A versemlítők „Ady-repertoárja” elég szűk, Ady tizenhat költeményének ismertségéről kapunk visszajelzést a válaszokból, az egyéb versek említettségi mértéke statisztikai szempontból már értékelhetetlen.

A leggyakrabban említett tizenhat vers rangsora a következő:

Verscímek	Említések száma
<i>Párisban járt az Ősz</i>	91
<i>Góg és Magóg fia vagyok én</i>	66
<i>Harc a Nagyúrral</i>	52
<i>A fekete zongora</i>	49
<i>A magyar Ugaron</i>	41
<i>Héja-nász az avaron</i>	35
<i>Fölszállott a páva</i>	29
<i>A föl-földobott kő</i>	29
<i>A grófi szériün</i>	28
<i>Elbocsátó, szép üzenet</i>	27
<i>Léddval a bálban</i>	21
<i>Sem utódja, sem boldog őse</i>	14
<i>Csák Máté földjén</i>	14
<i>Dózsa György unokája</i>	14
<i>Órizem a szemed</i>	10

Az iskolai végzettség szerinti rangsor csak annyiban mutat különbségeket, amennyiben bizonyos versek csak a középiskolában kerülnek be az irodalmi tankönyvbe, illetve szöveggyűjteménybe.

A leggyakrabban említett Ady-versek rangsora az iskolai végzettség szerinti megoszlásban

Az általános iskola 8 osztályánál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők összesen csupán tíz versemlítéssel szerepelnek, így az eredmény nem értékelhető.

Általános iskola 8 osztálya		Középiskola	
Verscím	említések száma	Verscím	említések száma
<i>Párisban járt az Ősz</i>	16	<i>Párisban járt az Ősz</i>	47
<i>A föl-földobott kő</i>	11	<i>Harc a Nagyúrral</i>	31
<i>Földszállott a páva</i>	10	<i>Góg és Magóg fia</i>	
<i>Góg és Magóg fia</i>		<i> vagyok én</i>	30
<i> vagyok én</i>	10	<i>A magyar Ugaron</i>	27
		<i>Héja-ndsz az avaron</i>	16
		<i>A grófi szériün</i>	14
		<i>Elbocsdtó, szép üzenet</i>	14

Főiskola, egyetem

Verscímek	Említések száma
<i>Párisban járt az ősz</i>	26
<i>Góg és Magóg fia vagyok én</i>	26
<i>A fekete zongora</i>	23
<i>Harc a Nagyúrral</i>	18
<i>Héja-ndsz az avaron</i>	17
<i>Elbocsdtó, szép üzenet</i>	9

Ezek az adatok megérdemlenének aprólékosabb analízist is, első látásra két kiemelkedő sajátosságuk van:

a) A *Párisban járt az Ősz* abszolút elsője minden műveltségi kategóriában az idézett művek között. Ezt csak részben magyarázza az utóbbi évtizedekben forgalomban levő tankönyvek válogatása, mert az idézett vers soha nem egye-

dül van jelen. Éppen ezért ennek a versnek a közkedveltségében a közízlés általánosnak látszó tendenciái is közrejátszanak: a vers sanszonszerű, közérthető, melankolikus hangulatot idéz, hordozója Ady Párizs-mítosának, melyre sokan utaltak a „Ki volt Ady Endre” kérdés megválaszolásánál. Feltehető, hogy a költemény azért is közkedvelt, mert „privát” jellegű.

b) A tankönyvek versanyagának hatása a válogatásra. Aprólékos kimutatásra itt nincs hely, de az említett versek mindegyike olyan, mely az elmúlt 25–30 évben forgalomban volt, vagy most is forgalomban levő iskolai tankönyvek válogatásában szerepelt. Ezek a versek gyakran kaptak helyet a rádió és televízió vers-programjaiban, szavalóesteken stb., de ezekben az esetekben a válogatás szélesebb volt. Mindez ismét csak az iskolarendszer alapvető és szinte kizárólagos műveltség és ízlés meghatározó szerepét emeli ki, de azt is, hogy az iskolarendszertől független, önálló továbbolvasás és érdeklődés milyen ritka. A megszokottól eltérő, egyéni ízlést és választást tükröző versemlítés csak elszórt esetekben fordult elő.

A választott vers kedvelésének megindoklása

A versemlítők mindegyikét megkértük arra, hogy az említett versről, vagy ha többet sorolt fel, egy általa kiválasztott versről mondja el röviden, miért szereti, indokolja meg választását. A versről véleményt, indoklást csak a megkérdezteink 24 %-ától kaptunk. Az indoklásoknak háromnegyed része a vers témájára, mondanivalójára, a vers forradalmiságára, a szerelmi érzés megjelenítésére vonatkozik, formai jegyekre a verssel kapcsolatban csak a válaszok 4 %-ában találunk utalást. Viszonylag sokan hivatkoznak a vers hangulati hatására vagy a témával kapcsolatosan, vagy a formai jegyek következményének tartják a hangulatot; gyakran előfordul, hogy a versre emlékezve csak egy bizonyos hangulatot tudnak felidézni, vagy valamiféle személyes okot említenek, amely közel hozta hozzájuk a verset, nemegyszer belevetítik a választott versbe problémáikat, érzéseiket.

Társadalmi-politikai, forradalmi mondanivalót kiemelő indoklások

Harc a Nagyúrral — „Szeretem, mert kifejezi a kapitalizmus fonákságát, a kiszolgáltatottságot.”

(30–40 év közötti értelmiségi nő)

Dózsa György unokája — „A forradalmi hangulatú verseket szeretem és azokat, melyek az egyszerű ember problémáival foglalkoznak.”

(18–26 év közötti szakmunkás férfi)

A föl-földobott kő — „Mert a hazaszeretetről beszél benne.”

(50–60 év közötti adminisztratív munkakörben dolgozó nő)

„Mert olyan forradalmi és bíráló hangú vers.”

(60 éven felüli adminisztratív munkakörben dolgozó nő)

A magyar Ugaron — „Még az iskolában megragadott. A magyarság szenvedése van benne és a jövőben való bízakodás.”

(30–40 év közötti betanított munkás férfi)

A szerelmi érzés leírását hangsúlyozó indoklások

Elbocsátó, szép üzenet — „Mert összetetten fogalmaz meg egy érzést.”

(30–40 év közötti értelmiségi férfi)

„A szerelem és kegyetlenség keveredése.”

(30–40 év közötti adminisztratív munkakörben dolgozó nő)

Őrizem a szemed — „Mert ez utolsó szerelmi fellobbanása és ezt nagyon szépen fejezi ki.”

(26–30 év közötti szakmunkás nő)

„Mert hihetően elmondja benne, mennyire szereti a másik embert.”

(25 éven aluli „egyéb” foglalkozási kategóriához tartozó nő)

Héja-nász az avaron — „Mert jellemző Ady szerelmére.”

(26–30 év közötti adminisztratív alk. férfi)

Lédával a bálban — „Én elég romantikus lélek vagyok, azért.”

(55 éven aluli szakmunkás férfi)

„Szenvedélyesen ír a szerelemről.”

(50 éven felüli értelmiségi férfi)

Ady emberi magatartását kiemelő indoklások

Harc a Nagyúrral — „Szinte benne él az emberben, telibe talál, nagyon igazságos.”

(50–60 év közötti adminisztratív munkakörben dolgozó férfi)

Elbocsátó, szép üzenet — „Mert nem csak lány, idealizáló, hanem kegyetlen és igazságos.”

(50–60 év közötti értelmiségi nő)

Krisztus-kereszt az erdőn — „Emberi tulajdonságaival szinte ellenkező módon szólal meg ebben a versében.”

(60 éven felüli értelmiségi férfi)

„Csodálatos, nagyon emberi mentalitás megjelenítése.”

(50–60 év közötti értelmiségi nő)

*A személyességet, a költő ellentmondásos
egyéniségét tükrözi a vers*

Sem utódja, sem boldog őse — „Valahogy ebben egy egyéniség
fejeződik ki. Kívülről is tudom.”

(50–60 év közötti vezető beosztású férfi)
„A Szeretném, ha szeretnének című kötet előhangját
szeretem. Van benne valami önvallomás.”

(50 éven felüli „egyéb” kategóriához tartozó férfi)

A Gare de l'Est-en — „Mert ebben is ott van az állandó vib-
rálás, az egyik helytől sem elszakadni tudás.”

(25 év alatti „egyéb” kategóriához tartozó nő)

Góg és Magóg fia vagyok én — „Vívódó költemény, ahon-
nan megismerni vívódó személyiségét.”

(40–50 év közötti értelmiségi férfi)

*A költemények hangját, kifejezésmódját
hangsúlyozó indoklások*

Góg és Magóg fia vagyok én — „Igen szeretem gondolatvilágát,
kifejezésmódját.”

(26 éven aluli szakmunkás férfi)

Léda-versek — „A Léda-versek hangja megragadó.”

(40–50 év közötti adminisztratív munkakörben dol-
gozó nő)

Hunn, új legenda — „Olyan pátoszos és történelmi.”

(30–40 év közötti adminisztratív munkakörben dolgozó nő)

Harc a Nagyúrral — „Olyan agresszív. Ünnepevényen hallottam, mindjárt elkértem valakitől, hogy elolvassam.”

(50–60 év közötti adminisztratív alk. nő)

Szimbolizmus, modernség

Fölszállott a páva — „Szimbolikus formában, áttételes módon fejezi ki a mondanivalóját . . .”

(40–50 év közötti adminisztratív alk. férfi)

Harc a Nagyúrral — „Roppant kifejező, az ember rögtön megérti áttételében is.”

(26–30 év közötti értelmiségi nő)

„A vers modernebb, mai problémákat is elmond.”

(50–60 év közötti értelmiségi nő)

Zeneiség

A fekete zongora — „A fekete zongorát zeneisége miatt szeretem.”

(60 év fölötti értelmiségi férfi)

Átéltés, érzelmi közelség

Harc a Nagyúrral — „Érzem és benne élek a versben.”

(50–60 év közötti „egyéb” kategóriához tartozó férfi)

Góg és Magóg fia vagyok én — „Közel áll hozzám, a gyerekkoromra emlékeztet.”

(50–60 év közötti adminisztratív alk. férfi)

A fekete zongora — „Mert ez olyan lélektani dolog.”

(30–40 év közötti értelmiségi nő)

Héja-nász az avaron — „Érzelmileg ez áll hozzám legközelebb, mert a magam számára aktuális.”

(26 év alatti adminisztratív alk. férfi)

Sem utódja, sem boldog őse — „Ez áll legközelebb hozzám. Sokkal inkább a lelki, belső, mint a társadalmi témájú verseket szeretem.”

(26 év alatti értelmiségi nő)

Érzelmi belevetítés (projekció)

Krisztus-kereszt az erdőn — „Ami minden gyerekben lejátszódik, mikor felnő és benő a fejlődés. Gyermekkorában sok mindent kinevet, aztán sajnálja, hogy elmúlt. Azt hiszem, ez van a versben.”

(26–30 év közötti értelmiségi férfi)

Góg és Magóg fia vagyok én — „Nagyon jó torzképét adja ifjúkori, kamaszkori magyarkodó eszményeimnek.”

(26–30 év közötti értelmiségi férfi)

Érthetőség-érthetetlenség

Héja-nász az avaron — „Mert ezt meg lehet érteni.”

(26–30 közötti szakmunkás férfi)

Harc a Nagyúrral — „Mert értettem a verset.”

(25 év alatti „egyéb” kategóriához tartozó nő)

A föl-földobott kő — „Nem szeretem, mert egyszeri olvasásra nem értem meg, farsztóak versei.”

(26–30 év közötti értelmiségi férfi)

A *Párisban járt az Ősz* című vers indoklásaival külön is érdemes foglalkozni már elemzett népszerűsége miatt. Kérdezetteink körében legtöbbször *hangulata, könnyen érthető* volta miatt szeretik:

„Szeretem a hangulatát.”

(50–60 év közötti adm. alk. nő)

„Hangulatát el tudom képzelni, átélem és átérzem.”

(50–60 év közötti értelmiségi férfi)

„Olyan lírai, olyan szép. Nem szeretem az olyan verseket, amelyeknél gondolkodni kell, hogy mit is akar mondani.”

(30–40 év közötti adminisztratív munkakörben dolgozó nő)

Sokan hivatkoznak *Párizs-képük* kialakulására, *személyes Párizs-élményükre* a verssel kapcsolatban:

„Szeretem a hangulatát, Párizs is nagyon kedves nekem.”

(30–40 év közötti értelmiségi nő)

„Jobban megéreztem ettől Párizst, közös emlékeink voltak.”

(60 éven felüli egyéb kategóriához tartozó nő)

A *halál-motívum* is sokakban kelt rezonanciát:

„Benne rejlik az egész élet.”

(50–60 év közötti adminisztratív munkakörben dolgozó nő)

„Lírai megbékélés az elmúlás kérlelhetetlenségével.”

(50 év fölötti értelmiségi férfi)

A költő irodalmi jellemzése válaszadóinknál

Az Ady-felmérés legutolsó fázisában azt kívántuk kideríteni, hogy Ady költészetének mely rétegei hagytak legmélyebb nyomokat a megkérdezettek tudatában, és ezeket a „lenyomatokat” egyéni tapasztalatoknak és környezeti hatásoknak következtében milyen jelentéssel ruházták fel, s végül melyik az a költő-kép, melyet leginkább magukévá tettek.

A válaszadók nyolc általunk megadott Adyra vonatkozó minősítő megjelölésből választottak kettőt, majd rangsorolták azokat aszerint, hogy az Adyra legjellemzőbbnek érzett elnevezés lett az első, a másodsorban jellemző a második.

A megadott megjelölések a következők voltak:

- a magyar sors költője
- a forradalmár költő
- a magány költője
- a szerelmi szenvedély költője
- a próféta, jós költő
- az istenes költő
- a hazafias költő
- az új vers megteremtője

Erre a kérdésre csak azoktól kértünk választ, akik Ady-verseket ismertek. Legnagyobb számban elsőnek a „forradalmár költőt”, másodikként pedig a „szerelmi szenvedély költőjét” jelölték be a válaszadók (az Ady-verseket ismerők 35%-a és 31%-a).

A leggyakoribb kettős együttjárások szerint az eredmény a versismerők százalékos arányában a következő:

forradalmi és szerelmi költő	19%
forradalmi költő és az új vers megteremtője	14%
szerelmi költő és az új vers megteremtője	10%
a magyar sors és a szerelem költője	9%
a magyar sors költője és az új vers megteremtője	8%
hazafias és forradalmi költő	8%

a magyar sors és a forradalom költője	6%
magány és szerelem költője	4%

A válaszadók nagy része a forradalmár költőt és a szerelem költőjét látja Adyban.

Az indokolásoknál az Ady-versek hangjáról, kifejezési eszközeiről, szimbólumairól többen beszéltek válaszadóink között, így nem meglepő, hogy jelentős azok száma, akiknél a versújítás a forradalom vagy a szerelem költőjéhez kapcsolódik. Meglepőbb viszont, hogy bár többen utalnak Ady költészetének ellentmondásos voltára, magányos költőnek kevesen látják; csak tíz esetben kapcsolták válaszadóink a forradalmi költőhöz a magányos költőt.

Cikkünkben említettük már, hogy a felmérés számszerű eredményei óvatossággal kezelendők: az információk felhasználásánál figyelembe kell vennünk egyrészt azt, hogy a kérdés körülményei nem tették lehetővé, hogy válaszadóink részletesen, hosszan kifejtessék véleményüket egy kérdéscsnél, másrészt világosan kell látnunk, hogy a kérdőív és a válaszok sztenderdizálása, mely a „survey” módszer szokásos eljárása, sok és sokféle információhoz juttat, ezek az információk azonban nem eléggé árnyaltak. Ezt a módszereből fakadó hiányosságot pótolják majd a „mélyinterjúk”, melyekkel a megkérdezettek Adyról alkotott képét kívánjuk megragadni.

Utaltunk már arra is, hogy ez a közlemény több értelemben is részleges: nem tartalmazza a Budapesten kívüli felmérés anyagát és a budapesti felmérésekből is azokra az adatcsoportokra korlátozódik, amelyek viszonylag egyszerű statisztikai eszközökkel közölhetők és értékelhetők. A teljes anyag a Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadásában a közeljövőben napvilágot fog látni, jogosnak érezzük azonban azt a feltevést, hogy az e közleményben előadottakat lényegesen a teljes anyag ismeretében sem kell módosítani.

Az egyes adatszoportokból adódó, számunkra legkézenfekvőbb tanulságokat cikkünk során rendre említettük, itt nem térünk vissza rá. Különös jelentősége miatt ki kell mégis emelnünk újra azt a minden adatszoporton bizonyítható következtetést, amely az iskolarendszer és az iskolai oktatás alapvető meghatározó szerepére vonatkozik az osztársadalom kultúráltságának mennyiségi és minőségi alakulásában.

ERDÉLYI ILDIKÓ